

„ADJ ESÉLYT!” EGY HELYESÍRÁSI VERSENY TÉNYEI, ADATAI ÉS FELADATSORAI

(Néhány megjegyzéssel kísérve)

1. Címértelmezés

A mondandóm főcímében közölt imperatívusz: „Adj esélyt!”, a kommunikációs helyzettől függően több szereplő kívánságát fejezheti ki.

Mondhatja bármelyik diák: „Adj esélyt!” – a képességei általános területeinek (például a tanulásra való beállítódásának, az együttműködési szándékának, a tettvágyának stb., és a szaktárgyi tudásának, így a szövegértésének, a nyelvtani tájékozódásának, a helyesírásának) vonatkozásában.

A címbeli felszólítás: „Adj esélyt!”, a növendékek eltökéltségét, sőt vágyódását is tolmácsolhatja a tanáruk segítségére a jobb eredményért, mondván: „Adj esélyt!”

Ugyanakkor tőlünk, magyartanároktól szintén elhangozhat: „Adj esélyt!”, hiszen buzdíthatjuk ekképpen is tanítványainkat önmaguk eredményességére és a kölcsönös szakmai-pedagógiai együttműködésünkre, kapcsolatunkra nézvést is.

2. Bevezetés

A 2005–2006-os tanév előkészítésekor vállaltam, hogy megszervezem a Bókay János Humán Kéttannyelvű Szakközépiskola, Szakiskola és Gimnázium (1086 Budapest, Csobánc utca 1.) igazgatójának, továbbá magyar szaktárgyi munkaközösségének a jóváhagyásával az intézmény valamennyi diákjára kiterjedő hagyományos helyesírási versenyt, a diákok helyesírással kapcsolatos tudásának a megmérettetését. Értelemszerűen bekapcsoltuk az úgynevezett előkészítő (= 9.) évfolyamosok mellé a 13. évfolyam tanulóit is.

Ebben a VIII. kerületi, több képzési területtel, sajátossággal rendelkező intézményben az adott évfolyam szakmai-pedagógiai programjának (= idegen nyelv, magyar nyelv és irodalom, biológia, informatika, egészségügyi ismeretek) megfelelően – többek mellett a magyar nyelv és irodalom tantárgy oktatására is – általában kisebb-nagyobb létszámú tanulócsoporthoz

bontják az osztályokat. Ezt láthatjuk a táblázatokban, amikor az osztályt jelölő betű mellett 1-es vagy 2-es indexszámot találunk (pl.: 10. D₁, 10. D₂ stb.). Az úgynevezett B) osztályok diákjai kivétel nélkül egészségügyi szakképzésben vesznek részt.

Figyelembe véve az első félév eseménydús időszakát, közmegegyezéssel november–december fordulójára tűztük ki az első forduló feladatlapjának és tollbamondásának megíratását.

3. Köszönet

Köszönettel tartozom **Harsányi Ildikó** magyar–francia szakos tanárnak, doktorandusznak, mert az intézményi helyesírási verseny fordulójának az előkészítésében, lebonyolításában, majd a 2–3. forduló feladatlapjainak a tüzetes javításában és értékelésében mindvégig aktív segítőm volt.

Nagyrabecsüléssel köszönöm **Schüller Attila** informatikus-rendszergazda sokoldalú és önzetlen munkáját, amit az első forduló adatainak a gondos, számítógépes rendszerezésekor végzett.

Hálás vagyok **Moharos Viktorné** igazgató asszonynak és **dr. Takács Szilvia** PhD-munkaközösség-vezetőnek mind az irántam tanúsított bizalmukért, mind a helyesírási verseny egyes fordulójának a feladatlapjaival és diktátumaival összefüggő értékes véleménynyilvánításukért, jobbító javaslataikért. Annál is inkább köszönöm az intézmény vezetőjének a segítségnyújtást, mert megteremtette a méréssel összefüggő kiegyensúlyozott feltételeket. Szintén jóleső érzéssel gondolok a munkaközösség tagjaira és vezetőjére, mivel napjainkban az iskolák és pedagógusaik ódzkodnak attól, hogy külső szemlélők, kutatók – úgymond: feleslegesen – tájékozódjanak a belviláguk és az oktató-nevelő műhelyeik mindennapjairól, a munkájuk nyomán feltárható eredményeikről. Itt azonban megtapasztalhattam: ebben a gazdag kínálatú budapesti középiskolában a kerületi, a fővárosi és az országos versenyeken elért legszerényebb helyezésekért is őszintén együtt örvidenek a diákok, a testület tanárai és a vezetőik. Kiemelt hangsúllyal van jelen az intézményben a magas színvonalú szakmai tehetséggondozás mellett a hátránykompenzáló pedagógia is.

Mindezekért teszem közkincsé a helyesírásgondozás terén a „Bókay”-ban feltárt eredményeket, hasznosítható tudást – mások javára is.

4. A feladat

A helyesírási verseny 1. fordulójának feladatainak összeállításakor az úgynevezett *továbbhaladáshoz szükséges minimum* követelményre voltam tekintettel. Ezt tükrözi az alábbi versenylap és a tollbamondás szövege.

HELYESÍRÁSI VERSENY – 1. forduló

Név: _____ – évfolyam, osztály: _____

1. Húzza alá a hibásan írott szóalakokat! (10 pont) – A kiejtés elvének az érvényesítése volt a szempontom.

kötöde – *kötőde*

biliárd – *billiárd*

mammut – *mamut*

zsűri – *zsüri*

*csehhe*l – *csehve*l

szalag – *szallag*

ésszerű – *ésszerű*

becsüs – *becsűs*

szelid – *szelíd*

bakkancs – *bakancs*

2. Pótolja a hiányzó j hang megfelelő jelét! (10 pont) – A *j* és az *ly* alkalmazása került előtérbe.

biva ____, *laká* __os (= *otthonos*), *bor* __ú, *zsiva* ____, *kara* ____,
zsá __a, *tava* ____, *ga* ____, *to* __ás, *pa* __zsika

3. Válaszoljon a *kivel?*, *mivel?* kérdésekre! (10 pont) – A *-val*, *-vel* ragok helyes használatát ellenőriztem.

Alapszó	Kivel?	Mivel?
<i>Babits</i>		
<i>méh</i>		
<i>Ft</i>		
<i>Rác</i> z		
<i>Szé</i> ll		
%		
<i>potroh</i>		
<i>pap</i>		
9.		
<i>Balogh</i>		

4. Válassza el minden lehetséges helyen ezeket a szavakat! (10 pont) – Az elválasztás tudását kértem számon.

asszonnyal: _____

tűzoltó: _____

sarokig: _____

pókerarcú: _____

arcizom: _____

kétalakú: _____

filoxéra: _____
vasútállomás: _____

könyvért: _____
többet: _____

5. Alkosson mellékneveket! (5 pont) – A melléknévképzésben való jártasságot ellenőriztem.

Bartók utca: _____
Gellért-hegy: _____
Fekete-tenger: _____

Margitsziget: _____
Mohácsi-sziget: _____

6. Szerkesszen értelmes összetett szavakat! (5 pont) – Az összetett szavak alkotásának tudását kívántam mérni.

autó, busz, állomás _____
cipő, felső, rész, készítő _____
teher, gép, kocs _____
fali, újság, felelős _____
tűzi, játék, rendező _____

7. Tollbamondás (50 pont) – A *j*, a magánhangzó-időtartam, az összetett szavak és a szóelemzés kérdése kapott hangsúlyt.

A haj

Az ember fejbőrén növő, fonal alakú képződmény, mely nem sokban különbözik az emlősállatok testén kifejlődő szőrzettől.

A fejbőrben lévő hajhagyma sejteiből keletkezik a haj. Állandóan növekszik és cserélődik. Az egész fejen átlagosan kb. 100 000 hajszál van. A haj színe, sűrűsége és minősége egyénenként különböző. Lehet vékony vagy vastag szálú, sima, hullámos vagy göndör, szőke, barna, fekete vagy ősz.

Tisztán tartása és ápolása a testápolás fontos része, hajsamponokkal, balzsamokkal történik.

A tollbamondás szövegének leírásával kezdődött a verseny.

A diktátumot a feladatlap hátuljára rendezett, áttekinthető formában írták le a tanulók. A magyartanárok felhívták a diákok figyelmét, hogy a szöveg rögzítéséhez rendelkezésükre álló A/4-es oldal minden szélén hagyjanak 2-2 cm-es margót, az új bekezdéseket a balról számított 2 cm-es margótól még 1 cm-rel beljebb kezdjék.

A pedagógusok kitértek biztatásul, tanácsul a következőkre is:

- a) alkalmazzák az elválasztást, amennyiben szükséges;
- b) egyenletes szóközökkel írjanak;
- c) az írásuk tiszta, rendes, olvasható legyen!

A magyartanárok először felolvasták a teljes korpuszt, majd megkérdezték a diákoktól, hogy érthető-e, világos-e számukra a leírandó közlemény.

A rövid, tisztázó megbeszélést követően

- a) felolvasták az első mondatot;
- b) ezután diktálták a szorosan összetartozó szerkezettagokat (pl.: „Az ember fejbőrén növe...”, „... fonal alakú képződmény, ...” stb.);
- c) miután diktálták az első mondatot, újra felolvasták;
- d) ezeknek megfelelően jártak el a továbbiakban is.

A szövegegész leírása után ismét felolvasták a diktátumot.

A tollbamondások javításakor nem súlyoztattam az előforduló vétségeket. Minden hibát egy-egy vonallal húztam alá, majd a tollbamondásra adandó 50 pontból vonattam le a hibák számát; így kaptuk meg a leírt szövegért járó úgynevezett teljesítménypontot, azaz $50 - n = x$.

A feladatSORÉRT és a tollbamondásÉRT kapott pontokat összeadták, ezután végezték el a rangsorolást a tanárok. A javítás és a rangsorolás elvégzését követően emeltük ki csoportonként a tíz (= 10) legeredményesebb diák munkáját, majd ezután a munkaközösség döntötte el, hány tanuló vegyen részt a második fordulóban.

5. Szembenézés

A versenyfeladatokat ugyanazon a tanítási napon írták meg a tanulók egy-egy magyaróra keretében. A verseny első fordulójában 292 diák vett részt.

Miután megkapták a magyartanárok a javítási és a tollbamondási útmutatót, elsősorban saját maguk végezték el a dolgozatok ellenőrzését, értékelését, de megtörtént, hogy a diákok maguk – vélhetően a magyartanáruk jelenlétében – javították a versenylapokat. Ezt az eljárást – a versenyre való tekintettel – vitathatónak nevezem.

Az első fordulót megelőző munkaközösségi tanácskozás alkalmával került szóba, hogy nem lenne elfecsérelt energia, ha a kezünkbe kerülő diák-munkák adatai, tényei felhasználásával térképet rajzolnánk a tanítványok helyesírási kondicionáltságáról, s ne hallgassuk el, felvillanna: *miképpen is zajlik az iskola egyes magyartanárainak a műhelyében a nyelvművelés, az*

alkalmazott nyelvészeti diszciplínák közül az ortográfia (= helyesírás) pallérozása?

Az úgynevezett helyesírási tesztek megoldásával összefüggő adatok gyűjtését követően, mátrix készítésével, az adatok táblázatokba rendszerezésekor, majd az értékek kiszámításából, továbbá grafikonokon történő ábrázolásukkor nyilvánvalóvá vált:

- a) az iskolai mérésben részt vevő diákok (= 292 fő) átlagteljesítménye: **61,64%**;
- b) csoportonként az egyes tanulók egyes feladatmegoldásainak értéke;
- c) az egyes feladattípusokban elért átlagteljesítmény;
- d) az egyes feladatokon belüli eredményszínvonal;
- e) továbbá az adatokat nagyság szerint sorba rendezve a középső adat (= a medián) és az átlagtól való eltérés mértéke (= a szórás).

Az 1. táblán a feladatok összesített eredménye látható, vagyis minden tanuló munkája minden tesztfeladat vonatkozásában.

- a) A felmérésben részt vevő diákok száma: 292 fő.
- b) A tanulók *egyenként* maximálisan 50 pontot gyűjthettek a feladatok elkészítésekor.
- c) A versenyzők 8999 pontot szereztek az elérhető (292 x 50 =) 14 600 pontból, ami 61,64%-os eredmény.

A 2. tábla az egyes feladattípusok helyes válaszainak arányát tárja elénk.

A felmérésben hat feladattípus szerepelt. Az eredményesség tekintetében a következő sorrend alakult:

1. 77,26% = „2. Pótolja a hiányzó *j* hang megfelelő jelét!”
 2. 67,05% = „1. Húzza alá a hibásan írt szóalakokat!”
 3. 67,02% = „4. Válassza el minden lehetséges helyen ezeket a szavakat!”
 4. 59,86% = „5. Alkosson mellékneveket!”
 5. 49,55% = „3. Válaszoljon a *kivel?*, *mivel?* kérdésekre!”
 6. 34,73% = „6. Szerkesszen értelmes összetett szavakat!”
- a) Az elért eredmények átlaga¹: 59,25%. b) Medián²: 63,44%. c) Szórás³: 13,79%.

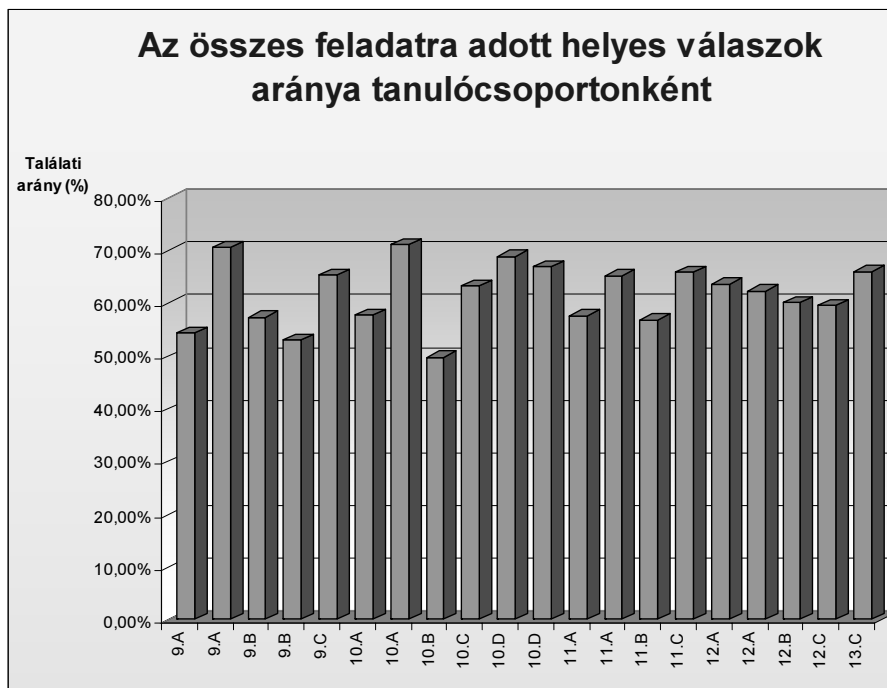
¹ *Átlag*: jelen esetben a fenti hat feladatban elért százalékos eredmények összegét 6-tal osztva 59,25%-ot kapunk.

² *Medián*: az adatokat nagyság szerint sorba rendezve a középső adat. Páratlan adat esetén a középső, páros adat esetén a két középső adat átlaga. A 2. tábla adatai közül a 3. és 4. feladatokban elért százalékos eredmények átlaga $[(67,02\% + 59,86\%) : 2 = 63,44\%]$.

³ *Szórás*: a minta elemeinek szóródását jellemezhetjük az átlagtól való eltérések átlagával. Esetünkben a következőképpen számítottuk: $[(77,26 - 59,25)^2 + (67,05 - 59,25)^2 + (67,02$

Az iskola egészére kiterjedő feladatlap megoldásakor láthatóvá vált, hogy a 20 tanulócsoporthból 11 elérte s meg is haladta az intézményi átlagteljesítményt (= 61,64%). Kiderült ebből a mérésből, hogy az intézmény egyetlen B) osztálya sem került az átlagos mezőbe, valamennyi annak alatta helyezkedett el.

A 3. tábla az összes feladatra adott helyes válaszok arányát tanulócsoportonként mutatja.

$- 59,25)^2 + (59,86 - 59,25)^2 + (49,55 - 59,25)^2 + (34,73 - 59,25)^2] : 6 = 190,1641$. Végül ennek az értéknek vettük a négyzetgyökét.

Megjegyzés: az átlag és a szórás számításakor mindig annyival osztunk, ahány elem előfordul.

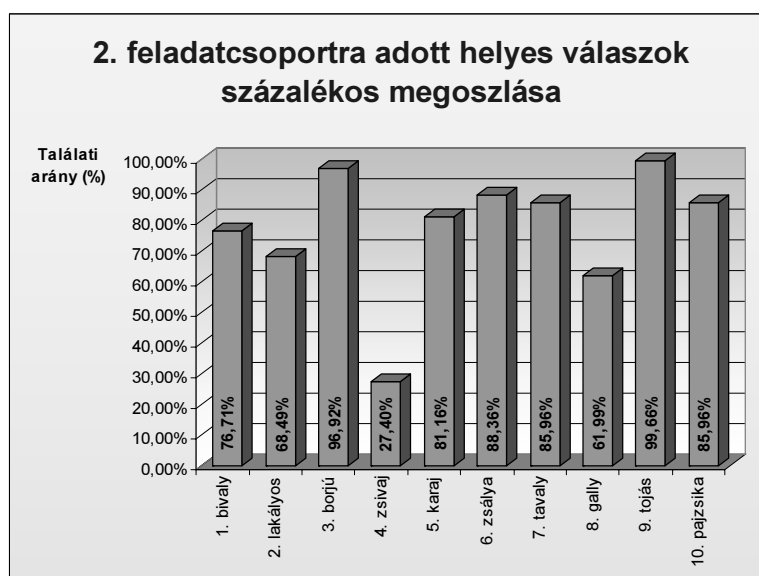
Eredményességi sorrend:

1. 71,20% = 10. A ₂	11. 62,50% = 12. A ₂
2. 70,78% = 9. A ₂	12. 60,30% = 12. B
3. 69,00% = 10. D ₁	13. 59,69% = 12. C
4. 67,09% = 10. D ₂	14. 57,88% = 10. A ₁
5. 66,17% = 13. C	15. 57,73% = 11. A ₁
6. 66,00% = 11. C	16. 57,47% = 9. B ₁
7. 65,48% = 9. C	17. 57,00% = 11. B
8. 65,38% = 11. A ₂	18. 54,40% = 9. A ₁
9. 63,82% = 12. A ₁	19. 53,07% = 9. B ₂
10. 63,33% = 10. C	20. 49,88% = 10. B

Megtudtuk, hogy a legjobb eredményt a 10. A₂ érte el (= 71,20%). Jelen adatok tanúsága szerint a 10. B zárja a sort (= 49,87%).

A 4. tábla a 2. feladatcsoportra adott helyes válaszok százalékos megoszlását közli.

A hagyomány elvének *j* és *ly* betűs szavakban történő érvényesítésekor tűnt a legsikeresebbnek (= 77,26%) a népesség (= 292 fő).

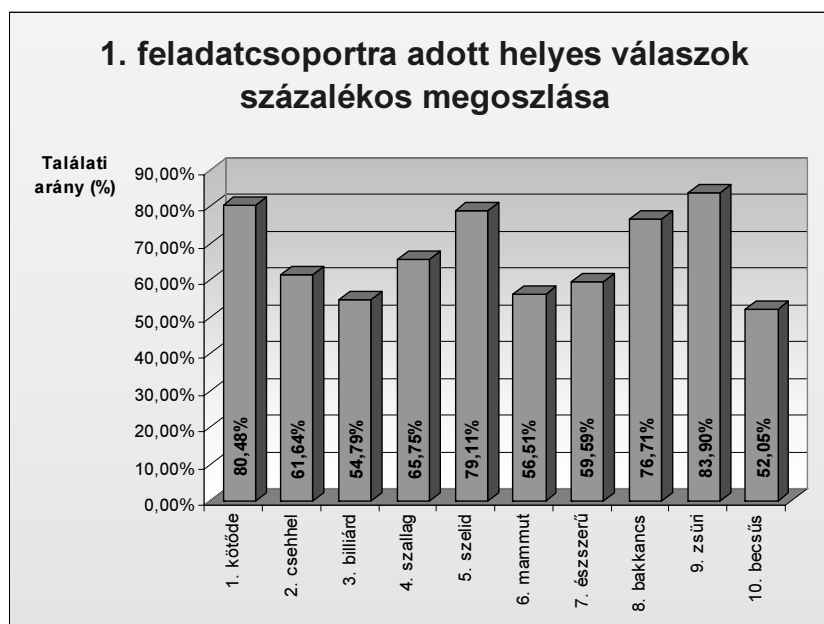
Eredményességi sorrend:

1. 99,66% = <i>tojás</i>	6. 81,16% = <i>karaj</i>
2. 96,92% = <i>borjú</i>	7. 76,71% = <i>bivaly</i>
3. 88,36% = <i>zsálya</i>	8. 68,49% = <i>lakályos</i> (= otthonos)
4. 85,96% = <i>tavaly</i>	9. 61,99% = <i>gally</i>
5. 85,96% = <i>pajzsika</i>	10. 27,40% = <i>zsivaj</i>

a) Az elért eredmények átlaga: 77,26%. b) Medián: 83,56%. c) Szórás: 19,94%.

Az 5. tábla az 1. feladatcsoportra adott helyes válaszok százalékos megoszlását adja.

A *kiejtés elvének* alkalmazását azzal nehezítettem, hogy **a hibás szóalakokat kellett** aláhúzással **jelölniük** a diákoknak. A teljesítményük elfogadhatónak minősíthető (= 67,05%).

Eredményességi sorrend:

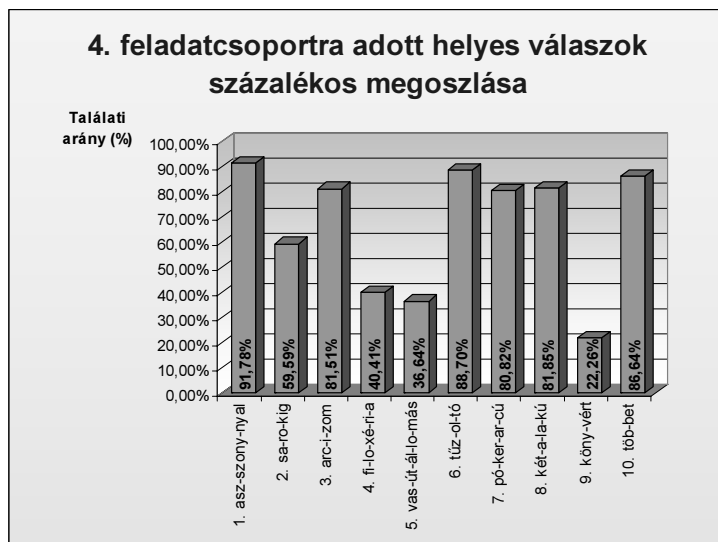
1. 83,90% = <i>zsüri</i>	6. 61,64% = <i>cseh</i>
2. 80,48% = <i>kötőde</i>	7. 59,59% = <i>észszerű</i>
3. 79,11% = <i>szelid</i>	8. 56,51% = <i>mamut</i>
4. 76,71% = <i>bakkancs</i>	9. 54,79% = <i>billiárd</i>
5. 65,75% = <i>szallag</i>	10. 52,05% = <i>becsűs</i>

a) Az elért eredmények átlaga: 67,05%. b) Medián: 63,70%. c) Szórás: 11,30%.

Az elválasztás, illetőleg a szótagolás szabályainak érvényesítése a fonetika ismérvek mellett a *szóelemzés elvének* alkalmazását is feltételezi.

A növendékek eredménye összességében nem nyugtalanító (= 67,02%), de nagyobb tanári figyelmet kíván ez a terület, különös tekintettel a drótlevelezés (vagyis az ímélezés) és az esemesezés (másképpen telefonlevelezés) erősen egyénieskedő megoldásaira, helyesírás-változataira, köbűki nyelvű világára. Az adatok tüzetes szemrevételezésekor felmerült a *vasútállomás* összetett szavunkkal kapcsolatban az a vélemény, miszerint a mai diákoknál nézetváltás következhetett be az előtag (= *vasút*) vonatkozásában szemantikai és morfológiai területeken.

A 6. táblán a 4. feladatcsoportra adott helyes válaszok százalékos megoszlását tanulmányozhatjuk.

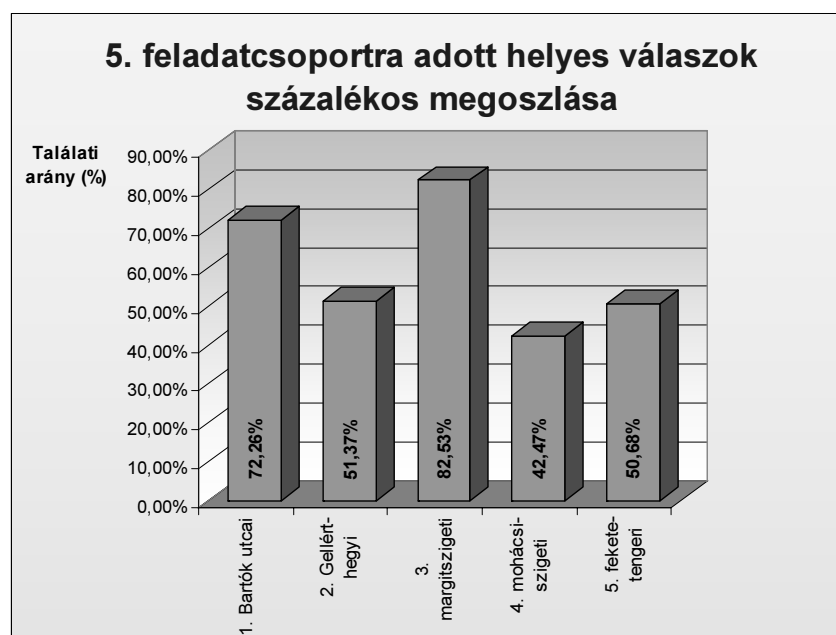
Eredményességi sorrend:

1. 91,78% = <i>asz-szony-nyal</i>	6. 80,82% = <i>pó-ker-ar-cú</i>
2. 88,70% = <i>tűz-ol-tó</i>	7. 59,59% = <i>sa-ro-kig</i>
3. 86,64% = <i>töb-bet</i>	8. 40,41% = <i>fi-lo-xé-ra</i>
4. 81,85% = <i>két-a-la-kú</i>	9. 36,64% = <i>vas-út-ál-lo-más</i>
5. 81,51% = <i>arc-i-zom</i>	10. 22,26% = <i>köny-vért</i>

a) Az elért eredmények átlaga: 67,02%. b) Medián: 81,16%. c) Szórás: 24,04%.

A 7. tábla az 5. feladatcsoportra adott helyes válaszok százalékos megoszlását tartalmazza.

A tulajdonnevekből történő hibátlan melléknévképzés megbízható *szófaj- és szabályismeret*et vár el a *begyakorlottság* mellett. Az első fordulóban kapott eredmény (= 59,86%) erősen felhívja a figyelmet a rendszeres és sokoldalú gyakoroltatásra. Kétségtelen, hogy megbízható nyelvtani ismeretek szükségesek nemcsak e példáknak a hibátlan lejegyzésekor, hanem általában is, amikor egy- vagy többelemű tulajdonnevekből képezünk melléknéveket.

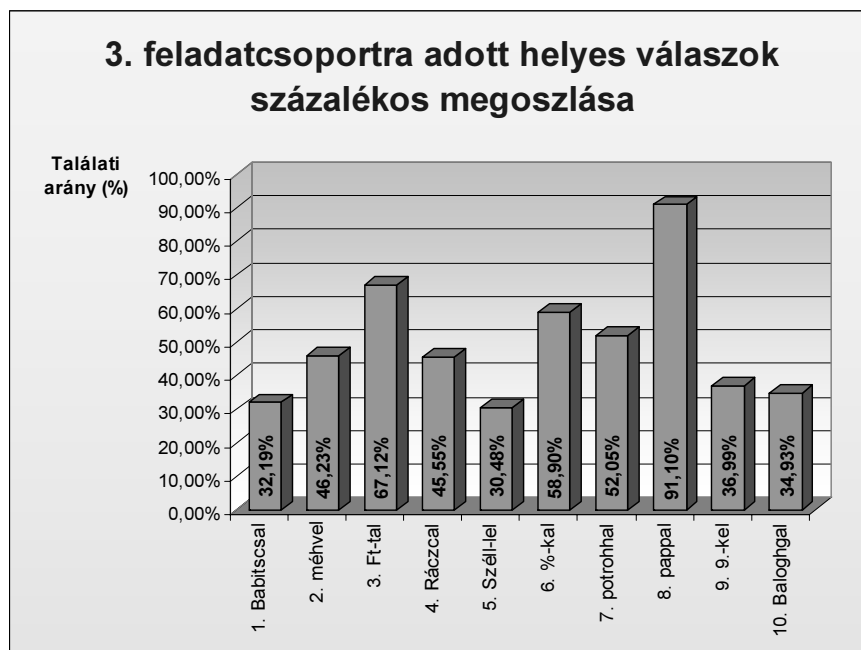
Eredményességi sorrend:

1. 82,53% = *margitszigeti*
2. 72,26% = *Bartók utcai*
3. 51,37% = *Gellért-hegyi*
4. 50,68% = *fekete-tengeri*
5. 42,47% = *mohácsi-szigeti*

a) Az elért eredmények átlaga: 59,86%. b) Medián: 51,37%. c) Szórás: 15,01%.

A 8. tábla a 3. feladatcsoportra adott helyes válaszok százalékos megoszlásáról tudósít.

Köztudott, hogy a palatális-veláris illeszkedést tükröző többfunkciós *-val*, *-vel* ragok szótagkezdő konzonánsa zömmel hasonul. Ebben az esetben, vagyis a hasonulás realizálásakor nyilvánvaló, hogy a szóelemzés elvével élünk. A tanítványok – a mérés eredményének tükrében (= 49,55%) – nem igazán ismerik ennek a hasonulásfajtának a gyakoribb és az esetleg kevésbé, de mindenképpen használt típusait.

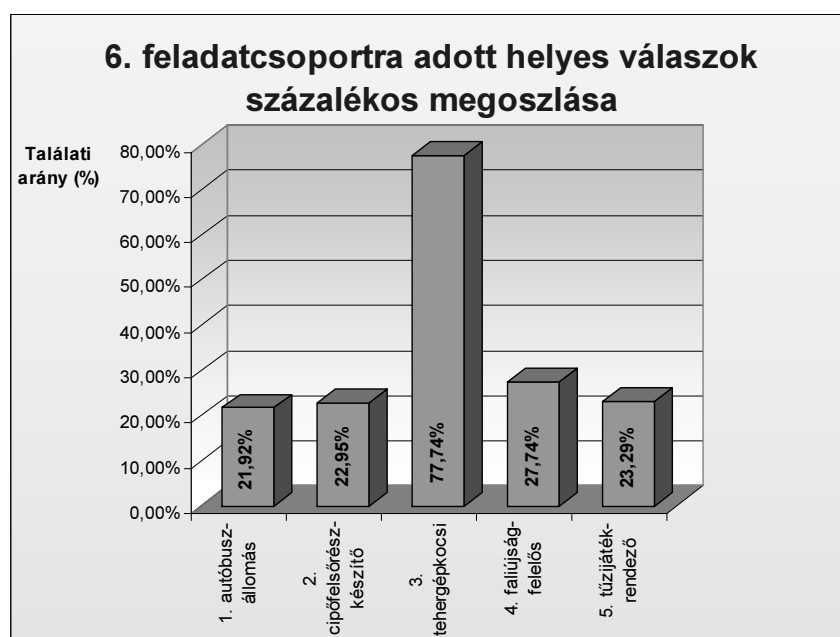

Eredményességi sorrend:

1. 91,10% = *pappal*
2. 67,12% = *Ft-tal*
3. 58,90% = *%-kal*
4. 52,05% = *potrohhal*
5. 46,23% = *méhvel*
6. 45,55% = *Ráczcal*
7. 36,99% = *9.-kel*
8. 34,93% = *Baloghgal*
9. 32,19% = *Babitscsal*
10. 30,48% = *Széll-lel*

a) Az elért eredmények átlaga: 49,55%. b) Medián: 45,89%. c) Szórás: 17,87%.

A 9. táblán a 6. feladatcsoportra adott helyes válaszok százalékos megoszlását szemlélhetjük.

Eredményességi sorrend:

1. 77,74% = *tehergépkocsi*
2. 27,74% = *faliújság-felelős*
3. 23,29% = *tűzijáték-rendező*
4. 22,95% = *cipőfelsőrész-készítő*
5. 21,92% = *autóbusz-állomás*

a) Az elért eredmények átlaga: 34,73%. b) Medián: 23,29%. c) Szórás: 21,60%.

Az összetett szavak szerkesztésében feltárt eredmény a legvitathatóbb (= 34,73%). Van létjogosultsága annak az észrevételnek, miszerint nem volt egyértelmű a feladat utasító része (= „Szerkesszen értelmes összetett szavakat!”), ugyanakkor megfogalmazódhat az a feltételezés, hogy a kikerülés stratégiáját alkalmazták a diákok a számukra gondot jelentő összetett, illetőleg többszörösen összetett szavak leírásakor. Ennek a feltevésnek a létjogosultságát támasztja alá az, hogy a tanulók a megoldáskor elsősorban a csak és csakis egyértelműen biztos, jó eredménnyel járó szabálykövetést tükröző többszörösen összetett szót (= *tehergépkocsi*) írták le, hiszen ezt nem kellett tagolniuk sehol sem kötőjellel. Törekedtek egyéb összetett szavak (pl.: *autóbusz*, *buszállomás*, *cipőkészítő*, *cipőfelsőrész*, **tehergép*, *gépkocsi*, *faliújság*, *újságfelelős*, *tűzijáték*, *játékrendező* stb.) megszerkesztésére, azonban a növekedések zöme feltűnően került a többszörös összetételek lejegyzését. Ha vállalkoztak (csak a kisebbség) ezek megalkotására és leírására, akkor a jó megoldások száma tűnt gyakoribbnak.

Úgy is állást foglalhatunk – erre már utaltam fentebb –, hogy nem volt egyértelmű a tanulók tennivalója. Emellett annak a nézetnek is lehet érvényessége, miszerint korszerűtlen, a mai fiatalok számára kevésbé motivált, vagy már motiválatlan szavakat kellett volna alkotniuk a versenyzőknek. Az *autóbusz-állomás* helyett napjainkban a *buszpályaudvar* a gyakoribb. A *cipőfelsőrész-készítő* foglalkozásjelölő főnév ugyancsak nem tartozik a diákok ismertebb kifejezései körébe. A *faliújság-felelős* – többnyire mozgalmi feladatot jelölő – szavunk sem gyakori ma már. Ellenben a *tűzijáték-rendező* összetett főnevünk hiába nevez meg divatosabb foglalkozást, még várat magára, hogy általánosan elterjedt szavunk legyen.

Az eredmények munkaközösségi elemzésekor megfogalmazódott az *autóbusz-állomás* rendszeres szabályvétő írásával összefüggésben az a hipotézis, hogy az ennek a többszörösen összetett szónak az élén álló magánhangzó-kapcsolatot (= *au*) monoftongusként foghatták fel a tanulók, s ezért hagyták el a szükséges kötőjelezést.

Véleményem szerint eltévedünk, ha az előző magyarázkodásokkal tűzdelt utakon indulunk el! Nézzünk szembe azzal, hogy az összetételek, főképpen a többszörös összetételek normakövető lejegyzése egyaránt megköveteli a szemantikai, az etimológiai és az ortográfiai tudást! Legyen helyesírás-fejlesztő munkánk homlokterében ez a komplex feladat!

Tájékoztatásul rögzítendő, hogy az első fordulóból ($N = 292$ fő) 53 tanuló jutott a középdöntőbe ($= 18,15\%$), ahol megemelt színvonalú követelményeket vettem figyelembe mind a versenylap példaanyagát, mind a tollbamon-dás témáját és szerkesztettségét illetően. A középdöntő után 23 sikeres versenyző ($= 43,40\%$) nézhetett szembe a helyesírási verseny döntőjének – igen magas helyesírási felkészültséget elváró – feladatlapjával.

6. Biztatás

A tényfeltáró részadatok sok-sok fogódzót biztosítanak a magyar nyelv tanításának újabb időszakra szóló megtervezésekor, kiváltképpen az elvek megvalósításakor a mindennapi – főképpen a helyesírás-fejlesztő – munkában.

Nem kerülhető meg az a javaslat sem, amelynek a lényege: a tanítványok helyesen írása érdekében közmegegyezésen nyugvó stratégiát kell kidolgoznia a munkaközösségnek éppúgy, ahogyan a szövegértő olvasástudás fejlesztése terén már megtörtént.

A tiszteletre méltó terv mellett mindenképpen helyénvaló lenne szeptemberben – a tanév eleji ismétléseket követően – helyesírási erőnlétet feltáró dolgozatot íratni, amit (szintemelés után) február elején meg kellene ismételni. Ezáltal mind az első, mind a második félévre munkaközösségi erejű, összehangolt taktikát alkalmazhatnának a magyartanárok növendékeik biztonságosabb, tudatosabb helyesírása érdekében.

7. Utóhang

A fentiekben vázolt intézményi helyesírási versenyről egyértelműen kiderült: ez a verseny egy jó szándékú, értékes pedagógiai és szakmai program mentén működő budapesti középiskola diákközösségének a körében megvalósított tudásvizsgálat volt, amely a helyesen írás problémáinak csupán bizonyos szegmenseit tette nagyító alá, ezzel talán másoknak is biztatást adván, fogódzókat nyújtván. Hangsúlyozom: egyáltalán nem az úgynevezett elit világába tartozó tanulók alkották a kutatásom népszerűségét.

Hónapokkal az iskola egészét átfogó feladatlap megíratása után is azt gondolom, hogy a feltárt eredmények rendkívül beszédesek:

- a) nyelvészeti, legfőképpen alkalmazott nyelvészeti szempontból;
- b) nyelvpedagógiai aspektusból;
- c) szociológiai vonatkozásainak oldaláról is.

Amiről még feltétlenül szólnom szükséges, az a magyarországi, úgynevezett intézményi (= iskolai) helyesírás-fejlesztésnek a jövője.

Na, ez a jövő ugyancsak homályos, hadd ne emlegessem a sokat mondó „balladai homály” metaforát! Gondoljuk meg!

Lehet-e távlata Magyarországon a pallérozott, tudományos szempontból megfelelő helyesírás gondozásának, amikor a vajúdva, iszonyatos kínok közepette megszülető új érettségi keretében sokadrangúvá züllik a nyelvhelyesség, a helyesen írás szempontja?

Milyen alapon történhet meg nyelvtanulásra buzdító korunkban a *magyar nyelv* résztantárgyként való szerepeltetése bizonyos funkcionális szempontokra való hivatkozással? Miért nem döntjük le ennek az álságos magyarázkodásnak a kártyafalait?

Hogyan hagyhatjuk, hogy éppen az érettségien, amikor a jelölteknek az addigi tanulmányaik tisztességes, minél magasabb színvonalú szintézisére kellene törekedniük, akkor a *magyar nyelv* diszciplína az *irodalom* tantárgy szolgálóleányává válják?

Aki ezeket, a fenti a meglátásaimat szakmai sovinizmusnak, szűkkeblűségnek, tudománytalan sikoltozásnak nevezi, az egyéb rosszindulatra is képes ember – szerény meglátásom és kifejezésem szerint.

Lássuk be, enyhén szólva is felháborító, hogy bármilyen rossz helyesírás mellett lehet jelest (= 5-ös osztályzatot) kapni a mai érettségi vizsgákon akár 100-nál több hibapont elkövetése után is, mivel a helyesírási vétségek miatt maximálisan 15 pont vonható le. Mi ez, ha nem hazugság, a nehéz feladat megoldása előli szándékos és felelőtlen kibúvás, az emberminőség megbecsülhetetlen rontása – intézményesült formában!

Ki törődik a tévécsatornák feliratainak, szalagcímeinek, hírkiemelő szerkezeteinek a nyelvhelyességével, azok értelmes megfogalmazásával, majd hibátlan leírásával? Szemérmegtelenül sértik a nézők nyelvi felkészültségét, nyelvi ízlését, helyesírástudását a naponta rájuk zúduló hibás szerkezetek, rosszul írt szavak, kifejezések. Kit érdekelnek az egyes tévéstudiókban ezek a nyelvi pontosságot típró megnyilvánulások? Ugyanígy elképesztők az oktatásért felelős intézmények (például: a saját minisztériumunk vagy az OKÉV s mások) hivatalos honlapjainak gyakori nyelvhelyességi vétségei.

Mindezeket túl látnunk kell azt is, hogy a megbízható helyesírástudás szinte fékezhetetlen zsugorodásához jelentékenyen hozzájárul az alig olvasás ténye, illetőleg a nyelvileg lektorálatlan írott információk olvasása. Korunk

meghatározó tényezői, amelyek a kíméletlen, erőszakolt, felpörgetett külső vizualitással bombázzák az embereket, mindenre képesek, kivéve az eltűnődésre, a gondolkodásra, az elemzésre szoktatásra, holott az, amiről szólok – vagyis a helyesen írás –, az jelentékenyen a soktényezős, nyugodt vizsgálódást kívánja a tudatos szabálykövetés mellett.

Ne nyugodjunk bele a kialakult helyzetbe, ne fogadjuk el rezignáltan a diákok eme kijelentését: „Ugyan, a rossz helyesírás ma már nem ciki, tanárom, trendi a dolog, ilyen a világ!”. A világ formálásában, diákjaink gondolkodásra nevelésében nekünk, nyelvtanároknak elmulaszthatatlan kötelességeink vannak, mert „Vétkesek közt cinkos, aki néma” –, hogy Babits Mihály örökérvényű intelmével biztassam jövőt mentő cselekvésre valamennyiünket.

HELYESÍRÁSI VERSENY – 1. forduló

Név: _____ – évfolyam, osztály: _____

* * * * *

1. Húzza alá a hibásan írott szóalakokat!

kötöde – kötőde

biliárd – billiárd

mammut – mamut

zsűri – zsüri

csehhe – csehvel

szalag – szallag

ésszerű – észszerű

becsüs – becsűs

szelid – szelíd

bakkancs – bakancs

2. Pótolja a hiányzó j hang megfelelő jelét!

biva __, laká __ os (= otthonos), bor __ ú, zsiva __, kara __,
zsá __ a, tava __, ga __, to __ ás, pa __ zsika

3. Válaszoljon a kérdésekre!

Alapszó	Kivel?	Mivel?
<i>Babits</i>		
<i>méh</i>		
<i>Ft</i>		
<i>Rác</i>		
<i>Szell</i>		
<i>%</i>		
<i>potroh</i>		
<i>pap</i>		
<i>9.</i>		
<i>Balogh</i>		

4. Válassza el minden lehetséges helyen ezeket a szavakat!

asszonnyal: _____

tűzoltó: _____

sarokig: _____

pókerarcú: _____

arcizom: _____

kétalakú: _____

filoxéra: _____

könyvért: _____

vasútállomás: _____

többet: _____

5. Alkosson mellékneveket!

Bartók utca: _____ *Margitsziget:* _____
Gellért-hegy: _____ *Mohácsi-sziget:* _____
Fekete-tenger: _____

6. Szerkesszen értelmes összetett szavakat!

autó, busz, állomás: _____
cipő, felső, rész, készítő: _____
teher, gép, kocs: _____
fali, újság, felelős: _____
tűzi, játék, rendező: _____

7. Tollbamondás (50 pont)

A haj

Az ember fejbőrén növő, fonál alakú képződmény, mely nem sokban különbözik az emlősállatok testén kifejlődő szőrzettől.

A fejbőrben lévő hajhagyma sejtjeiből keletkezik a haj. Állandóan növekszik és cserélődik. Az egész fejen átlagosan kb. 100 000 hajszál van. A haj színe, sűrűsége és minősége egyénenként különböző. Lehet vékony vagy vastag szálú, sima, hullámos vagy göndör, szőke, barna, fekete vagy ősz.

Tisztán tartása és ápolása a testápolás fontos része, hajsamponokkal, balzsamokkal történik.

* * * * *

Összesen:

a) teszt:	50 pont
b) tollbamondás:	50 pont
c) együtt:	100 pont

HELYESÍRÁSI VERSENY – 2. forduló

Név: _____ Évfolyam, osztály: _____

1. Pótolja a *j* hangot a megfelelő betűvel (= *j*, *ly*), illetőleg betűkapcsolattal (= *lj*)!

sompo____og, sa____og, póto____ad, bo____hos, ha____nal, va____on,
megi____ed, fo____ton, he____egy, hüve____ku____

2. Húzza át a hibásan írt szavakat! (Előfordulhat, hogy hibátlan helyesírású szó/szópár is található ebben a gyűjteményben.)

<i>foglya – fogja</i>	<i>semmijen – semilyen</i>
<i>kiljebb – kijjebb</i>	<i>Duna–Tisza köze – Duna–Tisza-köze</i>
<i>menyasszony – mennyasszony</i>	<i>balettáncos – balett-táncos</i>
<i>játsszunk! – játszunk</i>	<i>partalan – parttalan</i>

3. Egészítse ki az odaillő betűvel a következőket!

____rónia, ____rd____ng____s, meta____f____ra, h____nár, gy____rk____zik,
a____igátor, c____v____dik, cse____-____önyv, e____éle, ére____ségi,
talpala____nyi, hanya____lik, t____nékeny

4. Szótagolja valamennyi lehetséges helyen az alábbi példákat!

*mindnyájunknak, nyelvünk, öregedő, legízesebb, újítsuk, átadás,
megismertet, össze, szívesen, Csongrád, kilogramm, Pálffy, húszas,
játsszák, vizesárok*

5. Mi a különbség a *folyt* és a *fojt* szavak között? Alkosson velük egy-egy mondatot!

6. Szerkesszen mindegyik példából egy-egy felszólító módú igét úgy, hogy a számot és a személyt önállóan válassza meg!

fegyelmez, olvas, fogódzik, legelész, úszik, hallatszik, jegyez, hibázik, hoz, mos

7. Lássa el *-val*, *-vel* raggal az alábbi szavakat, rövidítéseket!

Arany, 9, kéz, cm, Tarr, az, mp, 7., toll, Róth, f, %, gally

8. Írja le helyesen ezeket a kifejezéseket!

girbe görbén, csetlő botló, csete paté, csecse becse, zegét zugát, télennyáron (határozószó), fűrfarag, idresbodros, icikepicike, erdőbemezőbe

9. Alkosson tulajdonnevet, majd lássa el ezeket az -i képzővel!

Példa	Tulajdonnév	Melléknév
<i>MOSONI, DUNA</i>		
<i>INDIAI, ÓCEÁN</i>		
<i>KÁROLYI, KERT</i>		
<i>KÁRPÁT, MEDENCE</i>		
<i>KAFFKA, REGÉNY</i>		

10. Hogyan fogja írni ezeket a szavakat és szerkezeteket: egybe, külön vagy kötőjellel?

<i>ágról szakadt</i>	
<i>magán hangzó illeszkedés</i>	
<i>apró mintás</i>	
<i>gyalog ösvény</i>	
<i>bajusz szálak</i>	
<i>lélek szakadva</i>	
<i>véget ér</i>	
<i>egyik másik</i>	
<i>csiga biga</i>	
<i>ki be járkal</i>	

11. Tollbamondás (50 pont) (Megjegyzés: Ezt a szöveget a 9–10. évfolyamos diákok írták.)

Egy tavaszi népszokásról

A kiszehajtás mint népszokás a virágvasárnaphoz, a húsvét előtti vasárnaphoz kapcsolódik.

De mi is a kiske? Például savanyú gyümölcsből vagy a gabona őrölt héjából készült jellegzetes ízű leves. Nevezték korpalevesnek is, amit egész nagybőjtön át fogyasztva bizony nagyon meguntak az emberek, és meg akartak szabadulni tőle.

A kiske szalmabábu is lehet. A kiskebábu úgy is készülhet, hogy két rudat egymásra erősítenek keresztben, erre szalmát tekernek, amit a leányok virágvasárnapon felöltöztetnek, majd végigvisznek a falun. Ezt a bábút házról házra járva hordozzák végig a falun, és mindenkitől kérnek rá egy-egy ruhadarabot. A felöltöztetett kiskebábút kiviszik a faluból. A határban vízbe dobják, ahol folyóvíz nincs, ott elégetik.

Manga János kiváló néprajztudós többek között így írt erről a hagyományról: „A meghordozott szalmabábu a téltemetésnek is megszemélyesítője.” Ez azt jelképezi, hogy megszabadultak az emberek a téli hidegektől, a bajoktól, az ínségtől és a betegségektől.

Pest, Nógrád és Heves megye egyes községeiben miután levetkőztették a szalmabábút, széjjelszedték, s mindegyik leány markolt belőle egy-egy csomót, majd bedobta a vízbe. Ezután erősen figyelték, hogy kinek-kinek merre úszik a szalmacsomója. Úgy tartották, akié messze elúszott, még abban az esztendőben férjhez megy.

* * * * *

11. Tollbamondás (50 pont) (Megjegyzés: Ezt a szöveget a 11–13. évfolyamos diákok írták.)

Hanuka

A zsidó nép ókori szabadságharcának emlékét őrző egyik ünnep, a fény és a szabadság ünnepe. A legutóbbi ünnep 2005. december 25-én estétől 2006. január 2-áig tartott.

Ennek az ünnepnek a nyolc napján át minden este újabb gyertyát gyújtanak az úgynevezett hanuka-gyertyatartón, amely kilencágú, nem hét, mint a menóra. A leghosszabb a szolgagyertya, másképpen nevezve a samesz. Min-

den este azért gyújtanak eggyel több gyertyát, mert szent dolgokban mindig csak növekedni szabad.

A történelmi esemény elbeszélésében szereplő csodás olajlegenda szerint amikor felszabadították Jeruzsálemet, s a megtisztított szentélyben meg akarták gyújtani az öröklámpást, a menórát, csak egyetlen napra való olajat leltek. Az új, immár megszentelt olaj elkészítéséhez nyolc nap kellett volna. De a kis korsó olaja nyolc napon át égett. Erre emlékezve szokás ilyenkor, a fény és a szabadság ünnepén, olajban sült ételleket, különösképpen fánkot kínálni porcukorral, lekvárral.

Esténként, a családi körben elfogyasztott vacsora után kezdődik a játék. A gyerekek megforgatják a trendellit, vagyis a pörgettyűt, amelyen négy ősi héber betű látható. Ezt a játékot igen-igen kedvelik a kicsik. Aszerint lehet nyerni vagy veszíteni, hogy kinél áll meg ez a pörgettyűhöz hasonló játék, a trendelli. Hogy mi a nyeremény? Elsősorban mogyoró, dió, cukorka, de lehet csokoládé is. Legalább addig szokták játszani, amíg égnek a gyertyák.

(Forrásul felhasználtuk Radványi Dorottya „Ezerszínű ünnep” című ismeretterjesztő szövegét.)

Összesen:

a) teszt:	100 pont
b) tollbamondás:	50 pont
c) együtt:	150 pont

HELYESÍRÁSI VERSENY – 3. forduló

Név: _____ Évfolyam, osztály: _____

1. Végezze el a szavaknak a *j* hang megfelelő jelével való kiegészítését!

veszé____es tá____ék, ro____tos szegé____, hé____a vi____og, szállingózó
hópe____hek, kopár ga____ak, szeszé____es idő____árás

2. Melyik írásmód helyes? Válaszoljon mondatba foglalással!

a) szurok – szúrok b) egyel – eggyel c) lapu – lapú

3. Írja le minden lehetséges helyen szótagolva a megadottakat!

katasztrófa, Polüphémosz, rendőrség, kardiográf, Kalinyingrád,
messzeség, hadseregért, Karinthy

4. Hogyan írjuk az itt olvasható igék felszólító módú, E/2. személyű, rövidebb alakjait? Foglalja őket mondatba!

nyugszik: _____
alszik: _____
lesz: _____
fekszik: _____
megy: _____

5. Kapcsoljon -val, -vel ragot ezekhez a szavakhoz, rövidítésekhez, illetőleg jelhez!

Móricz, több, Nikolett, sah, dkg, kHz, 3., Kiss, +, könny

6. Tanulmányozza ezeket a szavakat!

- a) Javítsa ki az alábbi hibásan írt alakokat!
b) Foglalja mondatba a példagyűjteményben talált, eredetileg hibátlanul írottakat!

nap-sütötte, hadi terv, két-nyelvű, autó mentő, ökölvívás, tagba-szakadt, szúette, vízi-növény, tízperc, világ látott, ágrólszakadt

Helyesen: _____

7. Hogyan írja ezeket a szavakat és szerkezeteket: egybe, külön vagy kötőjellel? (Legyen körültekintő, ugyanis tíz szót, illetőleg szerkezetet „rejtettünk el” az alábbi gyűjteményben.)

szó össze tétel, többé kevésbé, rajtam kívül, ki be járkal, szívvel lélekkel, ki van nyitva, fél kezével, addig addig, mende monda, gép kocsí vezető tanfolyam

8. Alkosson jelentéstömörítő (jelentéssűrítő) összetételeket!

a)		b)	
<i>tűz</i>	<i>könyv</i>	<i>jég</i>	<i>kék</i>
<i>emlék</i>	<i>ősz</i>	<i>király</i>	<i>tiszta</i>
<i>galamb</i>	<i>piros</i>	<i>méreg</i>	<i>gyors</i>
<i>holt</i>	<i>tej</i>	<i>patyolat</i>	<i>drága</i>
<i>aludt</i>	<i>pont</i>	<i>villám</i>	<i>hideg</i>

Összetételek: _____

9. Keresse meg az alábbi definíciókhoz a szinonimaként használatos összetett szavakat!

<i>egyet, helyt, semmit, ágról, semmire, tevő, szép, múlt, kellő, ért, napra, barát, vásár, falu, szakadt, áll, fia, füle, forgó, idejét</i>
--

ósdi: _____
lusta: _____
haszontalan: _____
tésztaféle: _____
aki udvarol: _____
derekasan viselkedik: _____
szegény: _____
szotyola, rica, törőke: _____
ajándék: _____
azonos véleményen van: _____

10. Írja le a tulajdonneveket, azután szerkesszen velük -i képzős mellékeveket!

kisbalaton: _____
kőszegihegység: _____
keletifőcsatorna: _____
mosonidumaág: _____
fertőtő: _____
madáchszínház: _____
győrváros: _____
adytériáltalánosiskola: _____
széchenyiútilakótelep: _____
lenti: _____

11. Tollbamondás (100 pont)

Földrészünkről, Európáról

Európa egy része északon, a sarkkör mentén fekszik. Észak-Európa főleg hegyvidék, míg Nyugat-, Közép- és Kelet-Európára a Pireneusoktól az Alpokon át a Kárpátokig terjedő hátságok a jellemzők. Ezekről nyugatra és északra széles, termékeny, alacsonyan fekvő mezőgazdasági terület nyúlik el félkör alakban, a Kelet-európai-síkság. Tőle keletre az Urál hegység választja el Oroszország európai részének szelíden hullámszó síkságát a Szibériai-alföldtől. Hatalmas, túlevelű erdők borítják Észak-Európa és Oroszország területeit. Ezek – dél felé haladva – lombos erdőnek adják át helyüket.

Európa határai nem mindenütt egyformán élesek. Északon a Jeges-tenger, nyugaton az Atlanti-óceán, délen a Földközi-tenger, keleten az Urál hegység és a Kaszpi-tenger határolja. Délkeleten a Boszporusz és a Dardanellák Ázsiától, délnyugaton pedig a Gibraltári-szoros meredek, hullámveréses

partjai Afrikától választják el. Kontinensünk legnagyobb félszigete Skandinávia. Magyarország területénél sokszorta nagyobb a Pireneusi-félsziget és az Appennini-félsziget is. Dél-Európában fiatal, gyűrt lánchegységrendszert találunk. Ennek tagjai közül legtömegesebb és legmagasabb az Alpok, ennek keleti kiágazása a Kárpátok.

Összesen:

a) teszt:	100 pont
b) tollbamondás:	100 pont
c) együtt:	200 pont